

Beheren kun je zelf

Van het plaatsen van nestkasten tot het plaggen van heide en het geven van rondleidingen. Steeds meer vrijwilligers dragen een steentje bij aan het beheer en behoud van natuur in de buurt. Hoe haal je het beste uit jezelf en het natuurgebied dat je beheert?

Tekst Jeroen van Delft, Stichting RAVON

1. BEHEER FLORA ÉN FAUNA

Veel terreinbeheerders zijn nog sterk gericht op flora en vegetatie. Daar is op zich niks mis mee, maar de fauna stelt vaak heel andere eisen aan een gebied dan planten. Het is goed je daar van bewust te zijn en dit ook onder de aandacht te brengen van de eigenaar of terreinbeheerder. Een soortenrijke vegetatie is niet per se goed voor de fauna. Denk bijvoorbeeld aan een kort gemaaid, qua planten soortenrijk grasland of heideveld. Er zijn veel bijzondere planten aanwezig, maar door het ontbreken van structuur en bloeiende planten, laat de fauna verstek gaan. Kleine, geïsoleerde populaties van minder mobiele soorten verdienen extra aandacht, om te voorkomen dat ze als gevolg van beheermaatregelen lokaal uitsterven.

2. WERK KLEINSCHALIG EN GEVARIÉERD

Om hun levenscyclus te voltooien hebben dieren een leefgebied nodig waarin in alle seizoenen, voor alle levensstadia, aan alle voorwaarden voldaan wordt. Een amfibie heeft bijvoorbeeld in het voorjaar een enigszins begroeide poel of sloot nodig voor de voortplanting, in de zomer een gevarieerd loofbosje als zomerhabitat en vervolgens een vorstvrije plek onder de grond voor de overwintering. Ontbreekt een van deze elementen, dan is de populatie in gevaar. Een gevarieerd aanbod aan habitatelementen wordt bereikt door fasering van maatregelen in tijd en ruimte. Als je op de heide met je groep bezig bent met het zagen van opslag, gebeurt het maar wat makkelijk dat bij de koffiepauze blijkt dat de heide wel heel kaal, haast steriel oogt. Smeer je opschoonwerk over enkele jaren uit en laat ook in de stukken die je aanpakt, wat bomen en struiken staan.

Veel variatie in het terrein, zowel op landschapsschaal (bijvoorbeeld de geleidelijke overgang van open water, via trilvenen, rietlanden en graslanden naar moerasbos) als op beperktere schaalniveaus (tot op de vierkante centimeter) is belangrijk. Een oude weipaal

vol scheuren en gaten kan voor enorm veel insecten al een leefgebied op zich zijn. Kijk dus 'door de ogen van je doelsoorten' naar een gebied.

3. WERK NIET NETJES

Het Nederlandse landschap is opgeruimd. Veldschuurtjes, rommelhoekjes, braakveldjes, takken- en maaiselhopen en mestvaalten zijn grotendeels verdwenen. Terwijl daar bijvoorbeeld steenuil, bunzing, ringslang en kamsalamander een goede plek vinden. Het vrijwillige beheer biedt je de kans om iets van die variatie op kleine schaal terug te brengen. Het vaker laten liggen van hout en maaisel is gunstig voor tal van diersoorten, maar ook voor bijvoorbeeld een aantal mossen, paddenstoelen en varens. Blijf wel nadenken over de plekken waar je dit doet (niet op bijzondere vegetaties, soms uit het zicht) en zoek ook hier de variatie.

4. KOESTER KLEINE HOOGTE-VERSCHILLEN

Nederlanders lijken alles plat te willen maken. Dat is jammer, want in bijvoorbeeld kuilen in de duinen en op de heide nestelen enorme aantallen solitaire bijen en wespen. Reptielen zoeken dergelijke steilkantjes op om te zonnen. Greppelkanten op leem en klei kunnen rijk zijn aan bijzondere mossen en varens. Uiteindelijk hangt veel van de soortenrijkdom af van dit soort kleine verschillen, zelfs enkele decimeters zijn belangrijk.

5. CREEËR SAMENHANG BINNEN EN TUSSEN GEBIEDEN

Door kleine ingrepen te doen, maar wel op grotere schaal te denken, kan de bedreiging van versnippering en isolatie van populaties worden tegengegaan. Vergroot geschikt oppervlak binnen populaties en breng tegelijk bestaande populaties met elkaar in contact. Maak daarbij ook gebruik van de kansen die buiten natuurgebieden liggen (greppels, slootkanten, bermen en bosjes), om samenhang te realiseren.

6. DEEL JE KENNIS VAN HET GEBIED

Als vrijwilliger heb je veel kennis. Je denkt misschien dat dat niet bijzonder is en dat iedereen veel van een gebied of van bepaalde soorten weet, maar dat is vaak niet zo. Aangezien kennis van het gebied, de aanwezige soorten en hun levenswijze essentieel is voor het beheer, is het heel waardevol die te delen met andere vrijwilligers, de eigenaar of terreinbeheerder. Verzamel zelf in het veld verspreidingsgegevens, gebruik landelijke of provinciale verspreidingsatlassen en de Nationale Databank Flora en Fauna (NDDF). Het opstellen van een rapportje (voorafgaand aan de uitvoering van maatregelen) over alle verzamelde informatie is heel zinvol en ook nog eens leuk om te doen. Maar zet ook die extra stap: verspreid de bij jou of jullie aanwezige detailkennis die niet in databanken -waar beheerders uit kunnen putten- is vastgelegd. Als je een nestboom van een boom-marter kent, moet je die aanwijzen, zodat de

Tien tips voor praktisch natuurbeheer

De steenuil heeft rommelige hoekjes nodig.
Beeld wikipedia.com

Links - Vissenexcursie Beerze.
Beeld Arnold van Rijsewijk

Rechts - Vrijwilligers tijdens de Natuurwerkdag 2010.
Beeld Edo van Uchelen

eigenaar of beheerder hier rekening mee kan houden.

Behoud van biodiversiteit is niet alleen een zaak van de terreinbeheerders, soortbeschermende organisaties en overheden, maar van iedereen. Je kunt dus over je werk communiceren via de lokale en regionale pers, of lezingen en excursies geven. Zoek ook samenwerking en afstemming met andere partijen in je werkgebied, zodat je meerwaarde creëert en het draagvlak vergroot.

7. ZORG VOOR DYNAMIEK

Veel soorten hebben behoefte aan enige dynamiek. Denk daarbij aan grootschalige processen als verstuing en overstroming of aan kleinschaliger dynamiek door het geregeld uitvoeren van kleinschalige beheermaatregelen (plaggen, maaien), begrazing of recreatie (ruiter-, mountainbike- en wandelpaden). Plaatselijke verstoring van de bodem kan sterk bijdragen aan een grote soortenrijkdom.

8. BIED EERSTE HULP BIJ BEHEERONGEVALLLEN

Soms gaan beheerders in één keer een (erg) groot stuk terrein te lijf. De eventuele schade kun je verzachten door een mix te gebruiken van allerlei kleinschalige maatregelen, een soort *Eerste Hulp Bij Beheerongevallen*. Op te grote plag- en maaiavakten kunnen bijvoorbeeld enkele hout-, takken- of maaiselhoppen worden aangelegd en kan wat opslag van braam worden getolereerd, om het

gemis aan schuilplaatsen en voedsel tijdelijk te compenseren. In een te grootschalig geschoond beektraject kan, in overleg met de waterbeheerder, een omgezaagde boom worden ingebracht. Doordat er rond een boom in het water allerlei stromingspatronen ontstaan krijg je in korte tijd weer een gevarieerde bodemstructuur terug.

9. FOCUS OP DOELSOORTEN

Behalve de meer generieke maatregelen als het open houden van de heide of het hooien van graslanden zijn juist heel specifieke, vaak soortgerichte maatregelen heel goed door vrijwilligers uitvoerbaar. Denk aan het plaatsen van nestkasten voor soorten als kerkuil, grote gele kwikstaart en hazelmuis, het vrijkappen van groeiplaatsen van kamperfoelie voor de kleine ijsvogelvinder, het aanleggen van eilegplekken voor de zandhagedis en het graven van 'karrensporen' voor de geelbuikvuurpad.

10. MAAK HET LEUK!

Tot slot, maak het ook leuk voor jezelf en alle vrijwilligers die meewerken, zodat iedereen gemotiveerd blijft. Belangrijk is een jaaragenda of vaste werkdag, zodat iedereen op de hoogte is van de activiteiten. Een simpele digitale nieuwsbrief of een e-mailcirkel kan ook heel bruikbaar zijn, om elkaar te informeren. Het is voor veel vrijwilligers leuk en stimulerend om eens de media bij activiteiten op bezoek te krijgen, andere groepen uit de regio een excursie aan te bieden of B&W

te vragen de werkzaamheden te komen bekijken. Goede contacten met de gemeente kunnen erg waardevol zijn!

Veel groepen zoeken verdieping en nodigen soort- of beheerexperts uit voor een lezing, cursus of excursie, of gaan op bezoek bij andere vrijwilligersgroepen. Zo zorg je in een jaar voor enkele belevenissen die het groepsgevoel versterken.

Een afsluitingsavond van het seizoen, al dan niet met lezing, barbecue of borrel, is een mooie manier om iedereen te bedanken, te enthousiasmeren en daarmee te binden. Wat ook goed werkt, is om het vooral in de winter uitgevoerde beheer, in voorjaar of zomer te gaan bekijken. Het zien van een kleine ijsvogelvinder in een eigenhandig beheerd hakhoutbosje, of een broedende oeverzwaluw in een afgestoken steilwand is immers de kers op de taart. Sommige groepen gaan een stap verder en monitoren nauwgezet de populatieontwikkeling van hun doelsoorten. Het is een enorme stimulans om die soorten te zien profiteren van het beheer! Sommige groepen doen precies het omgekeerde. De gladde slangenwerkgroep in de Kempen inventariseert en monitort al enkele jaren met zo'n 25 man. Om in het saaie winterseizoen wat om handen te hebben en elkaar te ontmoeten, zijn ze afgelopen winter met kleinschalig heidebeheer begonnen. Volgens sommigen zelfs leuker dan het zoeken naar die bijna onvindbare gladderik!

